

VÄSTGÖTA BYGDEN



Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Hej, käre besökare!
Västgötabygdens förstasida finns på nästa sida!

Tycker du att tidskriften är läsvärd rekommenderas att du satsar på en tidningsprenumeration!

Vid 1 ex. kostar 1-årsabonnemang 150:-

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista) rabatteras priset till 130:- / ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 VARA, Fax: 0512-33942, E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

PS! Tips till föreningar etc. Ge en prenumeration till föreningarnas hela styrelse, alla trotjänare, skolor, äldreboende och inte minst läkar- och tandläkarmottagningar m.fl !

Det kommer att uppskattas!

Västgötabygdens redaktionskommitté

VÄSTGÖTA- BYGDEN

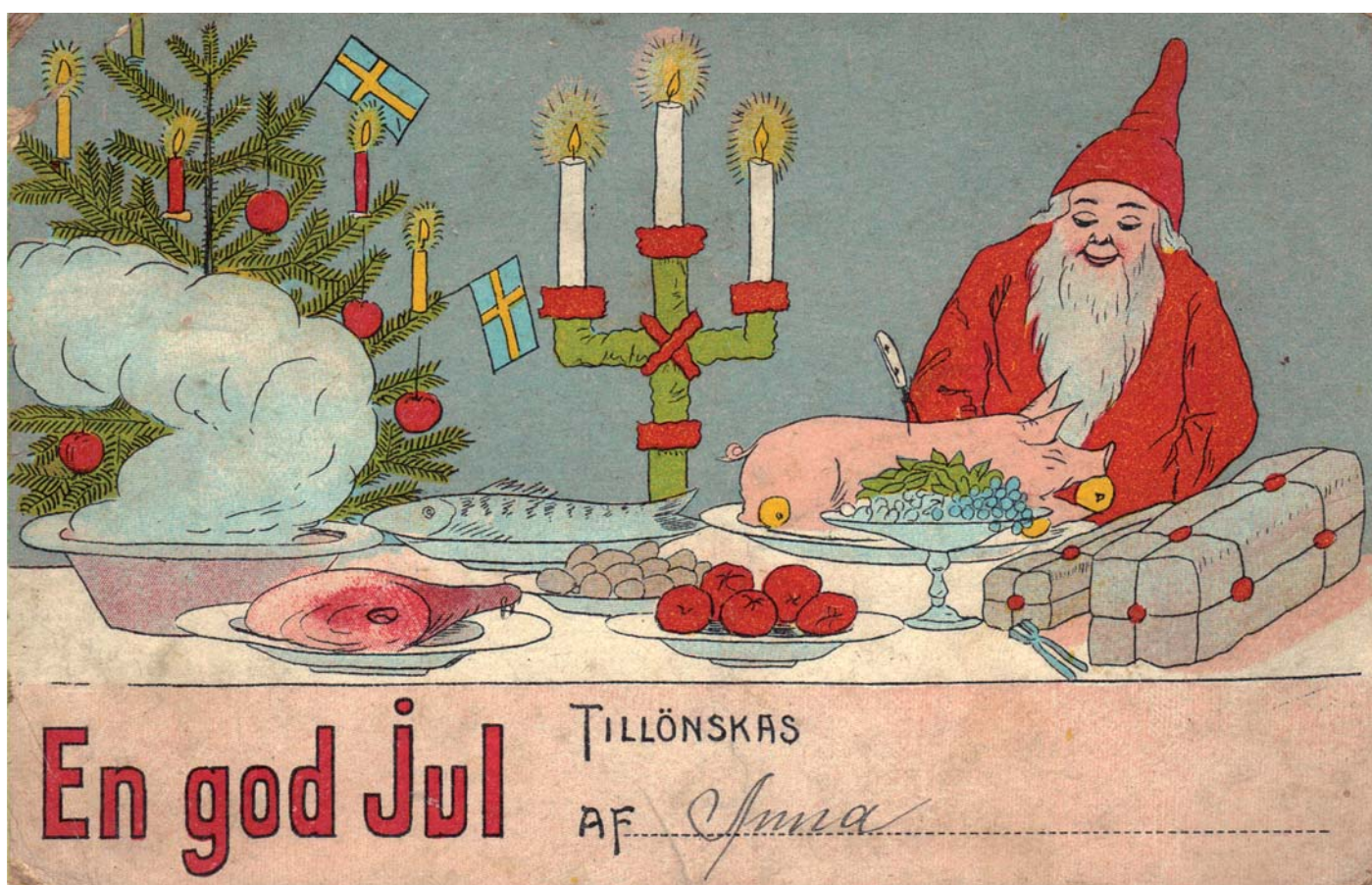


Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 6

Årgång 67

2012



Gamla och nya traditioner förenas. Gröten, skinkan och den trearmade ljusstaken har sina rötter långt tillbaka i tiden, julgranen, den rödklädde tomten och julklapparna blev vanliga först i slutet av 1800-talet.

En riktigt gammaldags julafton

sidan 5

Profilen - Kerstin Olofsson

sidan 12

Sjuttonårig kung krigade i Västergötland

sidan 14



Foto: Charles Hammarsten

HKH Kronprinsessan Victoria

Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Innehåll

Några ord från förbundsordföranden	3
Inbjudan till Årsstämman 2013	3
Tankar i tiden	4
Inbjudan till Årets hembygdsförening 2013	4
En riktigt gammaldags julafton.....	5
Att bevara för framtiden	6
Litterära segrare bokade bussen	7
Astrid på Västarvet gästade Svältorna	8
Helt naturligt - Var är maten morsan?.....	9
Varje grav bär på ett livsöde	10
Kyrkogårdsvandringar i Fristad blev en bok	11
Profilen - Kjerstin Olofsson	12
Sjuttonårig kung krigade i Västergötland	14
För 400 år sedan brann Skara borg	15
Hänt på bögda, - små notiser.....	16
Kvarnar i Långareds socken	19
Ett familjetråd med rötter	20
Storsäljare på hemmaplan	21
När tiden stannade i Asklanda-Ornunga	22
Läsvärt i korthet	22
Kläppa-Johanna	23
Julfesten	24

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

VÄSTGÖTA-BYGDEN



Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 67
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2012 150:-

Varifrån kommer artiklar i detta nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till sidnummer i tidningen.



Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 8 nästa år. Manusstopp den 10 januari 2012. Men skicka gärna material tidigare. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag till tidningen och tips mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Några ord från förbundsordföranden

Gammaldags julförberedelser och julfirande är sedan gammalt hembygdsföreningarnas starka gren. Ljustöpning, halm- och träslöjd, traditionell bakning och matlagning ger inte bara upplevelser utan också en del intäkter. Det är också en speciell upplevelse att stiga in i en traditionellt uppvärmd och pyntad gammal stuga.

I hembygdsgården sparas och vårdas både materiellt och immateriellt kulturarv; timmerhus, redskap, textilier, foton och dokument på papper. Kulturarvet får liv genom minnen, för många är det minnen från den egna barndomen eller ungdomsåren. Dagens pensionärer minns nog TV-ålderns genombrott, jazzbanden i folkparkerna eller de fina hårtorkarna för hemmabruk. Yngre årgångar har andra minnen. Alltså, kulturarvet får med tiden olika karaktär och innehåll. Det äldre måste förstås i sammanhang med det nyare, inget kan förkastas som inaktuellt eller obegripligt.

Om den enskilda hembygdsföreningen har vilja att spegla traktens förändring i byggnadsskick, saker, foton

och så vidare, hur gör man då, om man vill överblicka tiden från låt oss säga 1870-tal till 1970-tal? För många är det motbjudande att visa 1960-talets plastbunkar i en gammal köksmiljö. Att flytta och bevara en timmerbyggnad går väl an, men vad gör man med en betonglänga i ett förortsområde? Med tanke på hur relativt kort omloppstid många moderna flerfamiljshus har är det inte så lätt att planera för bevarande av, låt oss säga, 1970-talets fullt rustade lägenheter. Här ligger det nära att framtidens kulturarv går i grävs kopan.

Kanske man bör satsa mer på digital dokumentation och skapande av virtuella miljöer? Teknik finns, kostnaderna måste kanske inte vara oöverkomliga. Detta kanske tål att tänka på!

Västgötabygdens läsare tillönskas en riktigt God Jul och ett Gott Nytt År!

*Eva Bergström Hyenstrand
Förbundsordförande*

Välkomna till årsstämman 2013!

Tranemo Kommuns Hembygdsföreningar i samverkan hälsar er

välkomna till Tranemo söndagen den 12 maj 2013.

Vi kommer att inleda stämman i Tranängsskolans aula, för att efter förhandlingar och förtäring ta oss vidare till Limmared och det nyuppförda museet Glasets Hus. Mer information om stämmans program kommer i aprilnumret av Västgötabygden.

Hjärtligt välkomna!

Tranemo Kommuns Hembygdsföreningar

Valberedningen

är redan igång inför årsstämman i maj. Kanske har Du funderingar på att engagera Dig i förbundsarbetet. Det finns många olika uppgifter att välja på.

Lyft luren och ring Ewa Vikingson som är sammankallande i valberedningen, telefon 0322 - 62 80 82. Hon vill gärna höra Dina idéer.

Tankar i tiden ...

Att tänka är stort. Men att tänka stort är större. Ett sätt att se det är att först se i backspeglarna en kort stund. För att sedan spekulera om framtiden. En äldre dam lärde mig en gång för alla. Hon sade att allting blir bara bättre och bättre utom en sak. (Det kallas för utveckling). Den saken blir bara sämre och sämre. Jag frågade henne vad är nu detta som blir sämre? Svaret blev: det är jag och min kropp. Hon sa, man får inte tro att det blir sämre bara för att min kropp blir gammal. Hennes ålder var en bit över 90 år. Så hon hade vart med om utvecklingen från bondesamhället till industrisamhället till nuvarande samhälle. Den förvandlingen kommer att fortsätta oavsett om vi vill eller ej.

Nu lite tankar om framtiden. För att känna riktig nostalgi så måste det finnas sakanknytning. Vad är då riktig sakanknytning? Två exempel.

Exempel 1

En sådan radio fick jag när jag fyllde 15 år. Den är identisk med min. Det kanske är min gamla radio?

Exempel 2

Den där sportbilen såg jag bara på bild när jag var ung. Nu måste jag granska den mycket noga, skulle jag kunna köpa en sådan sportbil i dag?

Min slutsats är anknytning.

Som ny i styrelsen för Västergötlands Hembygdsförbund,



Per-Olof Graaf

suppleant, försöker jag vara ödmjuk och tystlåten, fast en styrelse med bara jäsägare är ingen bra styrelse.

*Vänligast men bestämt
Per-Olof Graf*

Vill Ni bli Årets Hembygdsförening 2013?

Till årets höjdpunkter hör korandet av Årets Hembygdsförening vid våra årsstämmor. En lång rad välförtjänta föreningar har belönats under åren..

Nu finns chansen.

Glöm all blygsamhet och sänd in en ansökan där ni berättar om er säkert mycket omfattande verksamhet. Lyft då gärna fram nya arrangemang som kan ge inspiration till andra föreningar, men gärna också arbete bland barn och ungdomar. Eller satsningar som samlar hela familjen.

Kort sagt, det handlar om det där lilla extra. Belöningen kommer på vår årsstämma i Tranemo den 12 maj nästa år där hembygdsvännerna står som värdar. Diplom plus 5000 kronor blir den direkta belöningen, dessutom brukar det bli stor uppmärksamhet i Västgötabygden och förhoppningsvis även i lokaltidningarna.

Sista datum

Vi vill ha ansökningarna senast den 1 mars insända till Kansliet i Vara, med adress Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara.

En riktigt gammaldags julafton

Gångna tiders julfirande föregicks av flera veckors intensivt arbete, i första hand för kvinnorna. Allt som skulle ätas och drickas producerades hemma, och detsamma gällde ljus, ved och prydnader. Fram på julaftonen skulle allt vara klart.

Julsederna kunde variera något från bygd till bygd. Det som berättas i den här artikeln är nästan genomgående hämtat från några socknar i Mariestads kommun. Med utgångspunkt från uppteckningar i bland annat folkminnesarkiven beskrivs hur ett julfirande i våra trakter kan ha sett ut i mitten av 1800-talet.

Julförberedelserna pågick ända in på julaftonens förmiddag. Då placerades två vackra granar utanför boningshuset, en på varje sida om ytterdörren och då sattes ett par ”sparvaneker” upp. Det var viktigt att också småfåglarna fick sin julkost. Om människorna var snåla mot fåglarna skulle Vår Herre vara snål mot människorna och då väntade en dålig skörd nästa sommar. När neken var uppsatt skulle allt arbete upphöra. Nu fick man njuta efter de sista veckornas knog.

Julaftonen

Klockan två på eftermiddagen tog husmor ”mathornet”, ställde sig på förstukvisten och blåste in julen. Alla samlades då i storstugan, där en stor kittel med skinka, kött, diverse korv och ett svinhuvud var framsatt. Doppareda'n var inne!

När alla satt sig vid matbordet knäppte far i huset sina händer och bad: Herre giv oss välsignelse och låt oss njuta vad du givit. Därefter vidtog doppanDET i den stora kitteln. Vörtbröd och vitt kornbröd var upplagt i stora korgar på bordet. Till doppbrödet åts korv och kött och man drack brännvin ur en silverbägare, som gick laget runt flera gånger medan man åt. Till sist kom ölstånkan fram. Den var försedd med pip och ur den sög var och en till sig det hembryggda ölet.

På eftermiddagen var det dags för den personliga stortvätten - julbadet i storstugan. Alla badade i samma vatten, så då var det förstås en fördel att få börja. Turordningen var given: först far, sedan mor, så barnen i åldersordning, sedan pigor och till sist drängar. I de öppna spisarna brann stora brasor. Efter badet togs finkläderna på. Under stoj och glam berättades sedan roliga historier, funderades på kluriga gåtor och lektes några av julens alla lekar.

Frammot kvällen lästes juldagens evangelium och episteltext och sedan följde psalmsång. Därefter gick



Den lille grå lagårdstomten hade inget med julen att göra, medan julbocken hör till våra äldsta julsymboler. Jenny Nyström gav tomten ett nytt ansikte och gav dem båda nya roller.

manfolket ut till djuren. De bjöds på det allra bästa höet och varje djur fick sin egen hälsning: Åt väl, bli väl mätt, må väl, det är julekväll i kväll. När gödseln var utburen fick inte ”måkeredskapen” användas förrän annandag jul.

Halmkärvar togs med in, löstes upp och halmen breddes ut på golvet i storstugan. Det var ”präglatröskad” långhalm av råg som användes. Julhalm förekom både i stugorna och – inte minst – i de oeldade kyrkorna. I hemmets golvhalm lekte barnen och där sov ibland hela familjen. Än idag lever halmen kvar i vårt julpynt.

Julbordet

Så skulle julbordet dukas. I vardera ändan av det stora slagbordet staplades en ”julahög”. Den bestod av olika slags bröd med den största brödkakan i botten, sedan mindre bröd undan för undan och på toppen en liten julalev (liten limpa eller bulle). Högen låg kvar under hela helgen. Dessutom fick var och en sin egen julahög. Sedan dukades en mängd mat upp: skinka, kött, korv, lutfisk, smör, bröd och ost samt ”viter gröt”, det vill säga risgrynsgröt. Om man inte hade råd med det dyra risgrynet kokade man i stället en vitgröt av korngryn eller av rågmjöl kokt i mjölk. Mitt på bordet tronade brännvinsflaskan och ölstånkan tillsammans med det trearmade ljuset.

För många stundade nu årets högtidligaste tillfälle – samlingen runt julbordet. Det åts länge och grundligt. Till sovlet (det som åts till brödet eller potatisen) hade man en egen tallrik men grötfatet var gemensamt. Från det tog alla med sin egen sked, och det varvades då och då med en sked juldricka. Och till varje maträtt blev det flera supar.

Drickandet medförde behov att gå ut och då var det förstås frestande att titta in genom fönstret. Då kunde man nämligen se om någon vid bordet skulle dö under året som kom. I Leksberg var tecknet att den personen saknade huvud – på andra håll sågs han eller hon i stället sitta med en mössa på sig. Men att titta in på det här sättet var förenat med en risk, för om man berättade för någon vad man hade sett, skulle man själv dö under året.

Rätt som det var klappade det på dörren. Den öppnades snabbt och in kastades ett paket. Denna ”julklapp” (som fått sitt namn av att man klappade på dörren) kunde innehålla en skämtsam gåva och en ironisk vers, riktad till någon i huset. Men det hände också att paketet var

en ”friarpresent” till någon av husets unga döttrar.

Innan man gick till sängs bars ett fat med julgröt ut till fähuset, där tomten höll till. I Karleby gällde det att hålla sig väl med den lille grå Persgårdstomten. På kvällarna kunde man ofta se honom skymta förbi med sin lykta ute vid lagården. Den natten sov alla i julhalmen på golvet.

Åke Möller
Mariestad

Fotnot: Skildringen av julaftonsfirandet ingick i en längre artikel i Mariestads Tidningen 2006. Vi räknar med att återkomma om julfirandet under andra av helgens dagar.

Att bevara för framtiden intressant arkivkurs i Rångedala

Under ett par år har Västergötlands hembygdsförbund anordnat höstmöten på olika håll i Västergötland. Hösten 2012 anordnades fyra möten, varav ett i Surteby med ett 30-tal deltagare. Från detta möte rapporterade Ingrid Zachrisson, att förutom frågorna om rekrytering och samarbete med andra föreningar diskuterades behovet av kurser och utbildning. Utbildningar med olika teman efterfrågades.

Vad gör vi med våra samlingar? Hur ska vi registrera dem? Vidare efterfrågades kurser i Föreningskännedom med styrelseutbildning och föreningsteknik. Ett annat önskemål om utbildning har handlat om hur hembygdsföreningarna ska ta hand om dokument, handlingar och fotografier, som lämnas till föreningen. Ofta är alternativet soptippen, eftersom dödsbodelägarna inte kan eller vill ta vara på ägodelarna. Därför anordnades i våras en arkivkurs i Vänersborg

Lördagen den 29 september kom ett nytt tillfälle, då studiekommittén i Västergötlands Hembygdsförbund anordnade en arkivkurs i Rångedala bygdegård. Medverkande var arkivarie Morgan Svedlund vid Regionarkivet i Vänersborg, arkivchef Liz Gunnarsson vid Älvsborgs Föreningsarkiv och fotokonservator Lennart Andersson vid Kulturlagret och Västarvet.

Arkivkunskap

Vad är ett arkiv? Hur får vi med information in i framtiden och hur får man den sökbar? Vad ska vi göra med alla handlingar vi får i hembygdsföreningarna? Varför ska man spara på arkivmaterial? Frågorna är många och mycket fick vi svar på under dagen.

Morgan Svedlund gav en översikt över olika arkiv och över dokument och handlingar, som kan eller bör



Goda råd. Morgan Svedlund och Liz Gunnarsson förmedlade mycket kunskap på kursdagen i Rångedala.

bevaras. Lagar som reglerar arkivering är bokföringslagen och arkivlagen. Enligt offentlighetsprincipen har vi rätt att ta del av allmänna handlingar. Handlingar arkiveras med tanke på administrativ uppföljning samt rättskipningens och forskningens behov.

Om man vill använda material bör man tänka på att bilder kan ha verkshöjd, dvs ha ett annat värde än det dokumentära, till exempel konstnärligt värde. Bilder är dock fria att användas 70 år efter att upphovsmannen är död. Om det inte finns verkshöjd får bilderna användas tidigare.

När handlingar och fotografier överlämnas till en hembygdsförening bör man ha leverans- och mottagningskvitto och gå igenom det som lämnas in. Är det en gåva? Vad får man använda för publicering? Finns det ytterligare villkor?

Vid arkivering bör man följa det allmänna arkivschema. I det står till exempel A för protokoll och föredragningslistor, B för koncept och utgående handlingar och C för diariet. K står för fotografiska avbilder. Varje akt bör ha ett aktomslag. Valfyllda boxar ställs upp, icke fyllda boxar läggs ned.

När det gäller hembygdsföreningar bör man spara och arkivera bland annat kallelser, föredragningslistor och protokoll, verksamhetsberättelser, cirkulär, stadgar, avtal, kontrakt och deklARATIONER. Föreningen bör ha en ansvarig person för arkivet.

Temperaturen i arkivet bör ej överstiga +18 C och luftfuktigheten bör vara 30-40 %. Vidare bör arkivet vara skyddat för översvämningar. Det bör alltså inte finnas golvbrunnar eller vattenledningar, som kan läcka. Gem och plastfickor bör tas bort och man bör undvika häftklammer. Arkiv ska stå emot brand och farliga vätskor.

Förvaring av fotografier

Efter god lunch talade fackkonservator Lennart Andersson om hur man med sunt förnuft och enkla medel kan bevara foton. Vi ska samla in dem, vårda och visa dem. Naturlig nedbrytning innebär, att sammansatta ämnen återgår till grundämnen. Nedbrytningen hindras genom bevarande. I denna process är fukten en viktig faktor.

Förvaring av fotografier sker bäst genom att varje fotografi stoppas ner i en speciell påse, och påsarna ställs sedan i en låda. Förpackningen ska inte avge ämnen som förstör fotografierna. Syrafritt papper rekommenderas. Diabilder förvaras i polyesterfickor och negativ i acetatfickor. Det är dock svårt att bevara färgerna i diabilder. Om man ska förvara bilder i album bör klister och lim undvikas. Fotohörn rekommenderas, och sådana kan man göra själv av vikt papper. Svenskt Arkiv bör användas i alla sammanhang.

Fotografier förvaras vid + 10 C och 35 procent luftfuktighet. Den får inte vara högre än 40 % och temperaturen får inte understiga + 5 C.

Handkolorerade bilder håller färgerna längst.

Vid förvaring av CD-skivor bör man använda Archive Gold. Den är lite dyrare, men guldsiktet oxiderar inte. Avslutningsvis framhölls vikten av att spara och säkra det material som finns i datorn, vilket kan ske på olika sätt., t ex på två CD-skivor Archive Gold.

Arkivdagen gav upphov till många frågor och många tankar om hur hembygdsföreningarna kan arbeta med uppgiften att dokumentera och bevara för framtiden.

Ann-Britt Boman

Litterära segrare bokade bussen

Södra Vings hembygdsförening vann, som vi berättat, den första tävlingen om Årets hembygdsbok, utlyst av Sveriges Hembygdsförbund. Och vad kunde hembygdsfolket göra annat än att boka bussen (ja, förlåt men sådana skämt är oundvikliga i Göteborgssammanhang) till bokmässan i Göteborg.

Den segrande boken bland 500 tävlande, Södra Ving då och nu, är ett grupparbete så många var manade att söka sig till Göteborg den 29 september där en klingande fanfar vid Sveriges Hembygdsförbunds monter inledde högtiden.

Generalsekreteraren i Hembygdsförbundet, Jan Nordwall, inledde talen. Därefter presenterade jurymedlemmen Lars Grimbeck, Varberg, (de övriga två i juryn var Eva Fredriksson, Karlstad, och Hans Menzing, Skara) juryns motiveringar vid valet av segraren och tre böcker som fick hedersomnämning.

Ordföranden i Sveriges hembygdsförbund, Birger Svanström, överlämnade ett diplom plus 5000 kronor till Kerstin Håkanson som lett den studiecirkel med 22 deltagare vilka under sju år arbetat med boken. Naturfotografen



Kerstin Håkanson tackar Birger Svanström, ordföranden i Hembygdsförbundet, för utmärkelsen omgiven av många som vill gratulera.

Jan Töve svarade för redigering och många av bilderna. Efteråt följde rader av intervjuer och mängder av gratulationer.

Hans Menzing

Astrid på Västarvet gästade Svältorna



Hur gjorde Ni? Marianne Lindh och Börje Brorson berättar för Astrid Bäckman som noterade flitigt.

Astrid Bäckman, nyutbildad antikvarie, har under några månader en projektanställning hos Västarvet med placering i Vänersborg. Hon har fått i uppdrag att i en liten skrift berätta om hur olika hembygdsföreningar förvaltat de pengar man fått i projektet Hus med Historia. Projektet Hus med historia har pågått under 2010 och 2011 med en viss förlängning under 2012.

I Västra Götaland är det 50 hembygdsföreningar som fått pengar ur den här satsningen. Astrid Bäckman har valt ut tio föreningar som hon tycker är särskilt intressanta. Några av föreningarna finns i Dalsland, några i Bohuslän. I Västergötland är det hembygdsföreningarna i Bollebygd, Främmostad, Naum och Svältornas Fornminnesförening i Ornunga. Anledningen till att vi tar fram den här skriften är att vi vill inspirera andra hembygdsföreningar och ge dem goda tips, säger Astrid Bäckman.

Fornstugorna i Ornunga

Svältornas Fornminnesförening var en av de föreningar som fick maxbeloppet 125.000 kronor. En tisdagseftermiddag i oktober hade Astrid Bäckman bestämt träff med sakkunskap från föreningen. Marianne Lindh svarade för värdskapet och hade ett gäng glada gubbar vid sin sida.

Man började utanför stugan där Ornungaborna berättade om renoveringen och speciellt intressant för Astrid var att få veta hur det kom sig att det nu ligger spån på både ryggåsstugan, ladugården och kölnan. Hon fick höra att det egentligen inte finns någon verklig sakkunskap om takspån, men det finns mycket tyckande. I Ornunga har man valt att testa olika typer av spån, man har till och med använt spån som hyvlades för flera decennier sedan. Man har inte lagt spånen på samma sätt på alla taken, man har prövat lite olika tekniker. Gubbarna som varit med och lagt spånen berättade att det faktiskt inte är så enkelt att lägga spåntak och det tar tid om det skall bli bra.

Naturligtvis gick vi också in i ryggåsstugan och kollade hur väggar och tak ser ut efter renoveringen. Men även ladugården och kölnan fick besök. Astrid frågade och fick sakkunniga svar på de flesta frågorna.

I finrummet

Efter en stund sög det i kaffetarmen så vi förflyttade oss till museigårdens finrum där kaffebordet var dukat. Här fortsatte frågestunden. Astrid fick veta att det är många som ställer upp och hjälper till. En del kommer till och med fler gånger än de lovat. I likhet med andra föreningar tycker man i Ornunga att man får för små tidsmarginaler att jobba med. Att få besked om ett bidrag i maj och sedan skall klara av en slutredovisning i oktober vittnar inte om så stor verklighetsförankring hos dom som bestämmer om pengarna.

Renoveringen av våra gamla hus blev mycket dyrare än vi beräknat, berättade Marianne Lindh. Under arbetets gång kom det fram dolda fel så det behövdes mer pengar. Men vi hade tur, det fanns pengar över hos Hus med Historia, så vi fick lite mer. Sparbankstiftelsen i Alingsås har varit oerhört generösa och hjälpt oss med pengar, några företag har sponsrat och en del av föreningens medlemmar har bidragit med virke, takspån och kontanter. Men det handlar också om många ideella arbetstimmar. Vad är det som driver Er att hålla på så här, undrade Astrid. Vi har ju trevligt, var ett av svaren. Vi har tio hus i föreningen som kräver mycket arbete. Vi som finns med i dag har inte skaffat husen, vi har fått ta över dem från tidigare generationer. Med respekt för allt arbete som våra företrädare lagt ner, vill vi gärna föra arvet vidare. Vad har Ni nu på gång, frågade Astrid lite nyfiket. I svaren fick hon veta att det handlade om närallgande husunderhåll men att det också finns drömmar och visioner.

Leif Brunnegård

Var är maten, morsan?



Var är maten, morsan?

Dagens föräldrar håller sig med digitala barnvakter så att de direkt hör hur ungarna har det. I fåglarnas värld verkar det vara tvärtom, ungarna har full koll på när morsan eller farsan är på väg med maten.

I alla fall fick jag det intrycket en av dessa soliga sommardagar som vi faktiskt hade. På en hylla ovanför en brygga i Spiken på Kållandsö slumrade ett par svalungar. I alla fall såg det ut som de sov, men då och då vaknade de till, sträckte på halsarna och öppnade näbbarna på vid gavel och såg ut att skrika: Mat, morsan! Och mycket riktigt kom mamman i flygande fläng med en näbbfull proteinerika insekter.

Snabblunch

Men hur de visste att maten var på gång begrep jag aldrig. Ute på viken strax intill vimlade det av svalor som strök fram tätt över vattnet i jakt på goda myggor och flugor. Hur ungarna kunde hålla koll på just sina föräldrar är obegripligt, men de missade aldrig, och tur var det för mamman verkade inte ens stanna till utan serverade i farten.

Ja, mamma och mamma... Jag kan inte skilja på dem så det kan ha varit pappa ibland.

Spiken är ett gammalt fint fiskeläge på Kållandsö, inte långt från Läckö, men numera är det mest småbåtshamn fylld av plast men med någon enstaka förnäm dam i mahogny inblandad. Jag hade själv just njutit av en smörgås plus utsikten av glittrande vatten, så jag förstod ungarnas iver.

Lyckobringare



Servering i flygande fläng.

Helt naturligt

Det gällde ju dessutom att passa på. Svalor sägs bringa lycka till gården, men i det här fallet var det ungarna som behövde all lycka. En regnig

sommar kan det inte ha varit lätt för föräldrarna att skaffa hem all den mat som ungarna behöver för att växa till sig. När jag stod där och kikade ut över vattnet förstod jag lite bättre hur naturmästare Linné och många andra kunde tro att svalorna övervintrade under vattnet. De svävar ju ständigt över vatten och någon gång flyger de förstås för lågt och drunknar. Så han hade väl sett svalor i vattnet och drog sin slutsats när de alla plötsligt en höstmorgon var försvunna.

Hur det gick för ungarna vet jag inte, men med tanke på hur många svalor det fanns över viken så kommer det säkert att häcka några även nästa sommar på hyllan ovanför bryggan.

Hans Menzing

Om hjärnan har roligt
hänger kroppen med.

Rolf Ekman, professor emeritus

Varje grav bär på ett livsöde

På Kulturarvsdagen den 9 sep 2012 var det kyrkogårdsvandring på Timmele kyrkogård. Ett samarbete mellan Timmele Hembygdsförening, Västarvet och Kyrkogårdsförvaltningen. Karin Lundberg från Västarvet har gjort en kulturhistorisk inventering av kyrkogården och delade med sig av sin kunskap. Timmele kyrka har anor från 1100-talet. De äldsta gravstenarna eller hållarna är från 1100-1200-talen. Kyrkogårdens nuvarande utseende är dock av betydligt yngre datum. Tidigare var området mindre och såg mer ut som en äng. Det var omgärdat av timmerstockar, så kallade kyrkobalkar. Ett syfte var att förhindra djur, speciellt grisar, från att böka omkring bland gravarna.

Kyrkobalken

David Haldorson skriver i boken ”Timmele kyrkas historia” att kyrkobalken troligen var en låg stenmur med en påbyggnad av trä. Kyrkobalken underhölls gemensamt av bönderna. Som ofta vid gemensamma åtaganden hade man olika åsikter om hur och när skötseln skulle ske. I protokollen från sockenstämmorna under 1600- och 1700-talet kan man läsa om ständigt återkommande diskussioner med hot om böter och risk att mista gudstjänsten. I början av 1950-talet fick kyrkogården sin nuvarande storlek och hela kyrkobalken blev omlagd till vanlig stenmur, enligt Haldorson.

Gravplatsen status

Karin Lundberg berättade att man förr köpte sig en gravplats. Ju förnämre och rikare man var desto närmare kyrkväggen fick man ligga. Allt för att skydda sig mot djävulen. På norrsidan ville ingen bli begravd, eftersom djävulen ansågs komma därifrån. Här ligger de fattigaste begravda ofta utan gravsten. De allra förnämsta församlingborna kunde begravas inne i kyrkan – den säkraste platsen. Sedermera slutade man med det av hygieniska skäl, det luktade för illa i kyrkan. På kyrkogården intill den södra kyrkväggen står sju så kallade svampstenar från mitten av 1600-talet. Enligt Karin Lundberg är de unika så tillvida att den här typen bara finns i Ulricehamn och en bit upp i Ätradalen.

Varje grav bär på ett livsöde. Christer Ström och Lars Neuman, boende i Timmele, är väl bevandrade på kyrkogården. De berättade om friherrar, krögare, militärer, riksdagsmän, bönder och präster, alla mer eller mindre framgångsrika och betydelsefulla för bygden. En kyrkogård avspeglar verkligen klassamhället och kvinnornas underordnade ställning.

Hovskräddaren

Vid John R Sandbergs familjegrav väcktes mitt intresse



Unikt för Ätradalen. Karin Lundberg berättade om sju unika gravstenar från mitten av 1600-talet.

lite extra. Lars Neuman berättade att Johan Robert, som han egentligen hette, var snickarsonen från Timmele född 1877 som blev hovskräddare med internationell karriär. Detta väckte undertecknads intresse och efter en sökning på Google hamnade jag på någon form av familjesida. Nu blev det än mer levande. Som 14-åring trädde Johan Robert i skräddarlära i Blidsberg. Tre år senare flyttade han till Göteborg, vidare till Stockholm och sen åter till Göteborg. Nitton år gammal tog han båten till London och redan dagen efter ankomsten hade han anställning på en gammal ansedd Londonfirma.

Hans skräddarkarriär fortsatte i Frankrike och Schweiz. Trettio år gammal år 1907, när han arbetade på ett modehus i Frankrike, vann han en stor internationell tävling bland 250 damskräddare. Fyra år senare sändes han av sin arbetsgivare till Kairo. Snart startade han eget modehus och hade Egyptens förnämsta damer som kunder. Timmelebon blev kung Fuads hovskräddare och sydde toaletterna till drottning Nazli. Han ägde också modehus i London och Köpenhamn.

Johan Robert och hans danska hustru Ellen Sandberg (1888-1938) fick ett barn. Sonen John Erik föddes i Kairo år 1924. Efter många år utomlands blev Johan Roberts hemlängtan för stor och familjen flyttade till Ulricehamn år 1930. Sonen John Erik var som 20-åring en lovande reklamtecknare i Stockholm, när han tragiskt omkom. Han satt i sitt fönster och solade, fick svindel och föll till marken. Efter några timmar var han död. Makarna Sandberg bodde kvar i Ulricehamn livet ut. Ellen dog år 1938 och Johan Robert avled år 1947. Alla tre ligger begravda på kyrkogården i Timmele.

Olika falla ödets lotter. Christer Ström berättade att

sex spädbarn i åldrarna en dag till 2,5 månader ligger begravda på rad utan gravsten eller annan märkning. De föddes och dog i Ulricehamn och begravdes under tiden mars-oktober 1929. Flera av mödrarna var ensamstående och kom bland annat från Hökerum och Borås. Christer Ström ställer sig frågan hur det kom sig att barnen begravdes i Timmele, när de verkar ha saknat förankring i församlingen.

En del av bygdens historia

Varje grav bär på ett livsöde. Dessutom rymmer kyrko-

gården en del av vår bygdehistoria. Jag är föga insatt i förvaltningen av kyrkomiljön, men förundras över vad som händer på våra kyrkogårdar just nu. Det verkar pågå en rensning bland gravarna utan större hänsyn till bygdens kulturarv, våra rötter. Samråd med hembygdsföreningarna borde vara en självklarhet.

Ann-Britt Gard Börjeson

Timmele

Kyrkogårdsvandringar i Fristad blev en liten bok

När man pratar med folk som har gått med på en kyrkogårdsvandring vid hembygdens sockenkyrka får man ofta höra hur fantastiskt intressant det är.

För några år sedan hade jag förmånen att vandra med Sven Albinsson på Asklanda kyrkogård. Sven var född 1923 och levde hela sitt liv i Asklanda. Sven hade ett enastående minne och han berättade med inlevelse om Asklandabor som han aldrig fått träffa, bara hört berättas om och sådana som han träffat. En del av Svens berättelse blev en artikel i vår årsskrift. I höst hade jag tillfälle att tillsammans med Börje Brorson, tidigare kyrkvaktmästare, ansvara för en kyrkogårdsvandring. Vi hann bara med halva kyrkogården. Vi fick många frågor och fick veta mycket.

Kulturvandring

I Fristads församling har Svenska Kyrkan och Fristads hembygdsförening tillsammans anordnat flera kyrkogårdsvandringar. Intresset har varit så stort att man sammanställt ett häfte som heter Kulturvandring på Fristads Kyrkogård. Boken innehåller en rad bilder på gravstenar och så finns det en liten kortare eller en liten längre berättelse över den person eller den familj som här fått sitt sista vilorum. I förordet kan man bland annat läsa följande fundering.

När man går på en kyrkogård och man någorlunda väl känner till bygden, märker man hur många samband och relationer det finns. En kyrkogård speglar affärsverksamhet och en förändrad skola.

Dröj inte

Har Ni funderat på att dokumentera kyrkogården i Din hembygd, dröj inte för länge. Ta med Dig några äldre sockenbor på en vandring på kyrkogården. Inte finns det några spännande personer här att berätta om, kanske Du får höra. Men egentligen finns det massor av intressanta personer på var enda kyrkogård. Det finns många

KULTURVANDRING PÅ FRISTADS KYRKOGRÅRD




Bild 15

Strax intill finns den unika stenen för rusthållare Anders Eriksson, bild 15, i Råstorp 1784-1843. Han fick guldmedalj för nyodling.




Bild 16

Grav nr 231 Ernst Karlsson, bild 16, 1894-1980. Ernst Karlsson var skomakaren, som blev vid sin läst - i över 70 år! Många är de fristadsbor som fått sina skor halvslulade och klackade av Ernst. För halva priset vände han snedgångna klackar. Han hade en färdighet som gjorde att




Bild 17

barnen gärna tittade in i skomakeriet. Han kunde vita på örönen. Barnen fick gärna vara hos honom, bara de inte rörde hans vassa skomakarkniv. En frestelse för vissa! Ernst var också körledare i Missionskyrkan och en duktig bassångare. Hans skomakarverkstad finns i Lantbruksmuseet vid Fristads Folkhögskola.

Grav nr 259 Emil Larsson, bild 17, 1883-1954. Emil Larsson, i allmänhet kallad "Tubben" var lantbrukare och ägare till gården Tubbekulla, som han förvärvat efter folklivsforskaren Klas Olofsson. 1919 blev Emil Larsson den förste ordföranden i Fristads kommunalfullmäktige. Han var ledamot fram till sin död 1954, men lämnade ordförandeskapet 1938, då svågern Karl Holmqvist, rektor vid Folkhögskolan, tog vid. Då regementet flyttat till Borås, 1914, blev den mark som använts till exercis ledig. Flera intressenter fanns och 1922 var det dags för Emil Larsson att resa till Stockholm och förhandla med Armeförvaltningen och krigsrådet Morton. Det berättas att Larsson bjöd på god middag och därefter var herrarna överens. För 22.500 kr köptes ett 30 hektar stort område på Fristad hed till stor kommande nytta för kommunen.

17

Personligheter. På sidan 17 kan man läsa om rusthållaren Anders Eriksson, skomakaren Ernst Karlsson och Tubben Larsson.

livsöden. Det kan gälla storbonden, rotens soldat eller änkan och mamman som blev vräkt från soldattorpet eller fattigstugan i utkanten av socknen.

Leif Brunnegård

Kjerstin Olofsson en släktforskarprofil

Släktforskning är ett intresse som oftast blir livslångt. För Kjerstin Olofsson började detta intresse redan när hon gick i tredje klass. För ett par år sedan fyllde hon femtio, och man kan nog säga att hennes hela liv har präglats av släktforskning.

Intresset för släktforskning växer

Kjerstin stavar sitt namn Kjerstin som kvinnorna i hennes släkt gjort sedan flera hundra år tillbaka. Hon har sina rötter i den västgötska myllan eller kanske lerjorden i Friels socken några mil från Lidköping. Födelsegården Kartegården är en släktgård åtminstone från 1600-talet och ägs nu av en broder. Den ägdes först av kyrkan, sedan av kronan och skatteköptes på 1720-talet. Den ligger alldeles invid Friels kyrka med dess gamla kullerstensmurar.

Kjerstin bodde på Kartegården med farfar, far, mor och två bröder. Farfar var en god berättare. När Kjerstin gick i tredje klass i Tuns skola, var hembygdsforskning fortfarande ett skolämne. Hon fick av lärarinnan Kerstin Bergman i uppgift att intervjua någon äldre person om livet förr, och Kjerstin intervjuade då sin farfar. Detta väckte hennes livslånga intresse för släkt- och hembygdsforskning. Vid en hemvändardag i Friel för några år sedan träffade hon åter sin gamla lärarinna och kunde tala om för henne, vilka spår hennes hembygdsundervisning hade satt. Det borde ha glatt ett lärarhjärta!

Farfar berättade bland annat om sin bror Josef som dött tidigt. Kjerstin hade aldrig hört talas om honom och blev intresserad av släkten. Hon fortsatte med att intervjua sin pappa. På millimeterpapper hade han tecknat ner vad han visste om släktens anor och vad farmodern berättat. Kjerstin fortsatte med att leta fram gamla inbjudningar till begravingar och kunde fylla på med namn och datum. När Kjerstin var i 12-årsåldern, hade hon redan samlat 150 namn i sin släktforskning.

Efter skolgång i Tun gick Kjerstin på högstadieskolan i Grästorps. Hon fortsatte med gymnasiestudier



Kjerstin Olofsson.

Profilen

på De la Gardie-skolan i Lidköping och fick arbete på en bokföringsbyrå. Det var intressant med ekonomi, och hon skaffade sig en ekonomisk gymnasieutbildning på Komvux i Lidköping. Den byggde hon sedan på med juridisk översikt kurs och ekonomiutbildning på Högskolan i Skövde.

Släkt- och hembygdsintresset fanns där hela tiden, och Kjerstins liv har varit fyllt av projekt. När hon var 16 år, fick familjen besök av en avlägsen släkting, som ville ha reda på ättlingar till Jonas Andersson född 1776, en anfader till Kjerstin. Hon tog då reda på mer om släkten talade med äldre personer och samlade ihop sitt material.

Nu hade Kjerstin fått blodad tand och började att också forska om sin mammas släkt. Det var svårare, eftersom morfadern hade arbetat som statare, rättare och kusk på stora gårdar. Det visade sig, att mormor Ida, som var född i Holmestad, tillhörde den omtalade prästsläkten Bure från Norrland, som man kan följa till 1500-talet. Slottsinspektoren Olof Bure på Läckö slott var född år 1631.

Vidare forskning

År 1979 såg Kjerstin en dag en annons i tidningen att man kunde åka till Landsarkivet i Göteborg och släktforska. Johan Jakobsson i Malma var cirkelledare. Av honom fick hon verkligen lära sig släktforskning och fick god handledning. En gång i månaden var man på Landsarkivet och fick tillgång till originalhandlingar. När Kjerstin kom hem, skrev hon in alla uppgifter i en hopvikbar antavla.

I Tun fanns en hembygdsförening, och både Kjerstin och hennes mamma och pappa blev medlemmar där. När de skulle betala medlemsavgiften, fick de den överraskande repliken: "Men ni är ju inte medlemmar!" I föreningens regi startade man år 1979 en torpinventering, där Kjerstin var mycket aktiv. Hon kom i kontakt med mikrofilm och skrev av och samlade uppgifter om torpen

och deras ägare. Det insamlade materialet med fotografier samlades i pärmar, men efter fem år avtog aktiviteten. Kjerstin var också kassör i hembygdsföreningen under några år.

Under studietiden på Komvux läste Kjerstin historia och hade då en lärare som skrivit en licentiatavhandling om emigrationen från Sundals härad på Dal. Han inspirerade Kjerstin att forska och skriva om emigrationen från hennes hembygd. Hon hittade ett nittiotal emigranter. Senare läste hon en 5-poängskurs i lokalhistorisk metodik på Högskolan i Skövde och gjorde då en forskningsuppgift om de indelta soldaterna i Friel. Den utvidgades till hela pastoratet både med kyrkböcker och militärrullor. År 1982 bildades Västgöta Genealogiska Förening. Påföljande år värvades Kjerstin till föreningen. År 1987 blev hon redaktör för föreningens tidning Västgötagenealogen och har alltså varit dess redaktör i 25 år. I redaktionen ingick också soldatforskaren Nils-Olof Olofsson. Kjerstin och Nils-Olof gifte sig 1990 och året förut hade hon flyttat till Viskafors, där Nils-Olof bodde. Ett postogram löd:

”Västgötagenealogen är bra till mycke”.
I redaktionskommittén verkade snart uppstå tycke.
Redaktören och redaktionsnisse de fann varann.
Lyckönskas nu av lay-outaren med man!”

År 1990 blev Kjerstin även redaktör för Kindsforskaren, en tidning som gavs ut av Kinds forskarklubb.

Tillsammans med Nils-Olof i Viskafors

Under tiden i Viskafors gick Kjerstin 1994 på folkbildningslinjen på Viskadalens folkhögskola och forskade då om emigrationen i Seglora. I tre år arbetade hon på Stadsarkivet i Borås. I samband med detta läste hon 20 poäng arkivkunskap på distans i Härnösand. Hon läste där även grundkurs och påbyggnadskurs i släktforskning på distans.

Kjerstins krafter togs tidigt i anspråk för olika styrelseuppdrag inom släktforskarrörelsen. Hon satt samtidigt i styrelserna för Borås släktforskare, Västgöta Genealogiska Förening och Sveriges Släktforskarförbund. Nyligen var hon på sin 25:e riksstämma med Sveriges Släktforskarförbund. Under åren 1988-1997 var hon med i ledningsgruppen för Lokalhistoriska Dagar på Kulturhuset i Borås. För dessa insatser fick hon och Nils-Olof år 1993 Västergötlands Hembygdsförbunds diplom.

Även inom hembygdsrörelsen har Kjerstin varit aktiv. Hon var suppleant i styrelsen i Kinnarumma Hembygdsförening från 1993 och ledamot i styrelsen för samma förening 1996-2008. I Borås Hembygdsrets har hon också varit aktiv.

Ett stort intresse för Kjerstin har varit körsång, och hon är med i kyrkokören i Viskafors. Tidigare sjöng hon i Tuns kyrkokör och även i S:ta Helenas kyrkokör i Skövde. Sedan år 1992 har hon varit förtroendevald



Hjälpmedel. Både som släktforskare och redaktör har Kjerstin stor nytta av sina datakunskaper.

inom kyrkan i fullmäktige och kyrkoråd, och hon har varit kyrkvård sedan år 2000.

Kjerstin har ofta haft stora projekt på gång, och ett sådant var boken om Arta Olofsgårdssläkten från Fristad, som Nils-Olof tillhör. De kom med i projektet år 1992. Nils-Olof skrev om soldater och Kjerstin skrev om emigranter. I boken ingick så småningom ca 10.000 ättlingar till Olof Andersson från Arta Olofsgården i Fristad. Den är utgiven på svenska och engelska, eftersom en stor del av släkten bor i Amerika. Kjerstin blev vice ordförande i släktföreningen år 1997 och ordförande år 2004. Den posten innehar hon fortfarande, och i maj 2012 hölls släktmöte på Fristads Folkhögskola. I USA håller släkten kontakt genom Facebook, och kanske är det där man möts i framtiden. Kjerstin tror inte att det blir någon ny släktbok.

Jag intervjuar Kjerstin på hennes arbetsplats Hemgården i Borås, ett hus från 1800-talet med många olika aktiviteter. Där har hon en deltidstjänst som administratör, men hon leder också släktforskar kurser där. Tidigare har hon haft sådana kurser i Borås i Folkuniversitetets regi. Hon vill lära ut släktforskningens hantverk och få människor att inse, att man kan inte som släktforskare få allting serverat. Ändå har den snabba tekniska utvecklingen underlättat oerhört. Tidigare fick man skriva runt till olika pastorexpeditioner för att få uppgifter från senare tid, men nu finns olika slag av CD-skivor, till exempel Sveriges dödbok 1901-2009. Ancestry, SVAR och Arkiv Digital har kyrkböcker på nätet genom abonnemang.

När jag frågar Kjerstin om hon har något projekt på gång, talar hon om gravstensinventering men också om att samla sina tidigare projekt och berätta om sina erfarenheter som släktforskare. Vi ser fram emot att få ta del av hennes släktforskarhistoria.

Ann-Britt Boman

Sjuttonårig kung krigade i Västergötland

Danmark hotade ständigt Sverige med inringning. Fri tillgång till västerhavet hade Sverige endast genom den smala kuststräckan vid Göta älvs mynning. Danmark ville förverkliga sin dröm om att behärska Östersjön. Kristian IV förband denna tanke med planerna på att fullständigt underkupa Sverige och återskapa Kalmarunionen. De danska planerna gick liksom under det nordiska sjuårskriget ut på att stänga av Sverige från förbindelser med utlandet. År 1611 lyckades Kristian äntligen förmå rådet i Köpenhamn att gå i krig. Den danska anfallsplanen, som syftade till att snabbt krossa det svenska motståndet, riktade sig mot de tre gränsfästena i Södra Älvsborg, Jönköping och Kalmar. Huvudstöten sattes in mot Kalmar och slottet erövrades i augusti 1611. I övrigt hade de danska trupperna inga större framgångar. Kristian IV var dock besluten att införliva Sverige med Danmark genom ett stort anfall. Men innan en huvudoffensiv kunde komma i fråga måste Västergötland kontrolleras.

Stor yrkesarmé

Att konungen räknat med att under 1612 åstadkomma ett avgörande i kriget framgår av de omfattande rustningarna. Operationsplanen krävde ett snabbt resultat inom Västergötland. Den danska hären var uppdelad på en västarmé och en östarmé. Västarmén gavs en överlägsenhet i fråga om rytteri. Den betydelse kungen tillmätte operationerna inom den västra krigsskådeplatsen kom även till uttryck genom att han själv förbehöll sig ledningen av dessa. Danskarna ställde en värvad (från England och kontinenten) yrkeshär (cirka 20.000 man) mot de inhemska svenska trupperna (2.500). Yrkeskrigarna var dyra att underhålla om inte resultaten nåddes snabbt. Det gav den danske kungen svårighet att fullfölja kriget eftersom han saknade pengar.

På våren 1612 var det Älvsborg (låg vid nuvarande Klippan) och Gullbergs fästningar som stod på tur. Vid månadsskiftet april-maj koncentrerades den danska västkåren mot Älvsborg. Den 5 maj nådde Kristian Göta älvs mynning och landsatte de medförda trupperna i närmaste grannskapet till Älvsborgs fästning. Efter anfall och tre veckors belägring kapitulerade befälhavaren Olof Ståhle den 23 maj mot fritt avtåg med sina 250 kvarvarande västgötar och danskarna intog Älvsborg den 24 maj. Nu var Sverige avstängt från västerhavet, vilket ingått i danskarnas planer.

Den 28 maj beordrade Kristian ett regemente att anfälla Gullbergs fästning (låg där nuvarande Göta Lejon ligger) och den 29 anlände han själv. Sedan slottet

beskjutits uppfordrade danskarna fästningen att ge sig och den 1 juni överlämnades slottet mot fritt avtåg.

Kung Gustav II Adolf fanns under våren i Stockholm men reste till Västergötland och anlände den 7 juni till Mariestad. Under resan fick han underrättelser om Älvsborgs och Gullbergs fall. Dessa allvarliga motgångar gjorde det nödvändigt att ägna all uppmärksamhet åt det danska kriget (i stället för att åka till Finland som han tänkt)

Inga kanoner

Den 6 juni bröt Kristian upp från Gullberg och marscherade över Bohus mot Gamla Lödöse. Han åtföljdes av 30 kompanier fotfolk, 10 ryttarfanor och 1 dragonkompani men kunde inte på grund av de dåliga vägarna medföra något artilleri. Med sitt sommarfälttåg ville Kristian så förhärja Västergötland, att landskapet blir odugligt som bas för svenska framstötter.

Kungen fortsatte uppåt Göta älv i tydlig avsikt att bemäktiga sig det strategiska hinder som älven utgjorde. Under framryckningen mot Brätte oroades danskarna ideligen av svenska strövpatrier och i det danska lägret trodde man sig veta att den svenske befälhavaren Jesper Mattsson Cruus stod ett par mil från danskarna. Gustav Adolf som inte kan försvara ställningen vid Nossan retirerar och når 14 juni Källtorp utanför Skara. Denna dag går Kristian över Nossan och når 15 juni Tun där han slår läger. De omkringliggande trakterna härjas å det värsta bland annat därför att de danska förråden nu tryter allvarligt. Den 15 juni gör Kristian en framstöt

Tro det om Du vill

På en informationstavla vid den gamla kvarnen ett stenkast från E20 i Södra Härene kan man läsa en del mer eller mindre sanna historier. Bland annat om en jätte som kastade en jättestor sten från Eggvena mot Södra Härene kyrka för att han var så trött på klockringningen. Jätten missade och stenen hamnade vid Härene bro. Sådana historier finns på många platser. Men stenen i Södra Härene kom nog till nytta för fortsätter man att läsa på skylten får man veta att kung Gustaf II Adolf satt på en sten vid bron, där han tillsammans med sin väntade på danskarna. Hur det gick när danskarna kom framgår av Ragnar Ohlsons artikel.

mot Lidköping, som han finner totalt övergivet. Sedan drar han sig tillbaka mot Gärdhem. Påföljande dag är han tillbaka i Tun. Där var förhållandena olidliga och Kristian beslutade sig för gå tillbaka till älvmyningen. Danskarna gick vägen över Larv mot Alingsås. Gustav II Adolf som den 19 juni är på Höjentorp får underrättelsen och beslutar att fortsätta efter danskarna. Den 20 juni når han Ardala och får reda på att danskarna den 20 juni nått Larv. Gustav II Adolf (endast 17 år gammal) följer avvaktande efter danskarna med sina betydligt underlägsna styrkor..

Svenskarna försökte spärra vägar och pass i svårframkomliga pass och terräng. Som Mornay lyckades med 1567 i Hemsjö då danskarna med sitt stora krigsbyte från Skara tvingades att gå norr om sjön Mjörn.

Den 22 juni ryckte Gustav Adolf fram till Björnebro norr om Larv vid Lidan. Den svenska framryckningen gick nu snabbare, och det kom till häftiga arriärgardesstrider, där dock danskarnas kvalitativa överlägsenhet gjorde sig gällande. Den 23 juni drog sig Kristian IV söderut mot Alingsås, dit han anlände tidigt nästa morgon. Den 24 juni bröt han upp från Alingsås och begav sig via Hemsjö till Nääs, där han inkvarterade sig i väntan på sina trupper. Den 25 juni ryckte det svenska arriärgardet

in i Alingsås, och två dagar senare tog konungen själv kvarter där. Den 28 fick han underrättelser att danskarna drog sig ned mot gränsen. Den 29 juni nådde Kristians slutkärda och jagade skaror Gullberg. Sommarfälttåget var därmed avslutat.

Den danska offensivens snabba kulmination och tillbakamarschen till Gullberg måste främst tillskrivas svårigheter i tillförseln och den tilltagande sjukligheten hos de danska legotrupperna. En avgörande seger krävde ett anfall från de svenska trupperna men deras kvalitativa och kvantitativa underlägsenhet gjorde det omöjligt för den svenske kungen att söka utnyttja framgången genom ett angrepp på det danska lägret. Eftersom han befarade att danskarna tänkte anfälla Jönköping lämnade han den 29 juni Alingsås och kom den 2 juli till Jönköping.

På sitt återtåg hann danskaren med att härja grundligt och speciellt illa åtgånget blev Bälunge och det område, där senare staden Alingsås växte upp. I Hemsjö brändes många gårdar. Situationen förvärrades av svenskarnas eget krigsfolk, som också plundrade ett antal gårdar.

Ragnar Ohlson

Steninge

uppvuxen i Hemsjö utanför Alingsås

För 400 år sedan brann Skara borg

Att landshövdingen hamnade i Mariestad är danskarnas fel. Det finns beslut på att han skulle sitta på Skara borg som då låg just söder om staden, men när Skaraborgs län 1634 blev en verklighet så fanns där inget slott för landshövdingen att bo i. Det hade danskarna bränt ned 1612. Ett dystert 400-årsminne.

Skara var sedan gammalt ett centrum för bygden. Här låg kungaborgen Gälakvist och strax utanför stan Axevalla hus, som länge var ett administrativt centrum för ett västsvenskt storlän. De var båda borta, men i slutet av 1500-talet uppför Johan III en präktig Vasaborg som skall bli ett nytt fäste för länets ledning. Det står klart 1585 men bränns redan 1612 ned av danska trupper.

Modell idag

Skvallret berättar att Gustaf Vasa ville ha extra koll på just Skara efter det misslyckade Västgötaupproret. Ett tag vill han flytta staden till Broddetorp som straff. Det blir inte av, men kanske kan oron för nya revolter ligga bakom att Västergötland delas i två mer hanterliga län. Den som letar efter Skara borg, den som gett namnet Skaraborg till länet, hittar den vid dagens Skaraborgsgata. Där finns den kvar, i modell förstås, och där kan man på en skylt också läsa om dominikanklostret Sankt Olof

som låg här tidigare. Det blir grund åt slottet. Kyrkan får ingå i det nya bygget efter en ombyggnad, och i övrigt används sten från klostret i bygget.

Planerna för den nya länsindelningen drog ut på tiden och först i början av 1600-talet blev den verklighet tack vare Axel Oxenstierna. När landshövdingen skulle starta styret av sitt län 1634 så fanns inget landshövdingeresidens. Skara borg låg i sotiga ruiner, men det fanns beslut på att det skulle byggas upp så första tiden bodde landshövdingarna provisoriskt på olika håll i bygden. Men trots att vi var på väg att bli en verklig stormakt så fick vi aldrig så gott om pengar att bygget kunde starta.

Flydde?

Det finns elaka berättelser om att landshövdingarna hamnade i Mariestad eftersom det låg i så otillgängliga tassemarkar att det skulle dansken aldrig hitta. Sanningen lär istället vara den att en landshövding på eget bevåg flyttade till Mariestad för därifrån kunde han lättare sköta sina egna gårdar. Och så blev det som så ofta – provisoriet permanentades. I 330 år bodde landshövdingarna alldeles ”olagligt” i Mariestad, trots beslutet att länet skulle styras från Skara.

Hans Menzing

Hänt på bögda...

Hemlig gäst på Stommen

Dalstorp-Nittorps Hembygdsförening har haft besök av en hemlig gäst på Stommen. Trots det viktiga derbyt BHC-NIK i ishallen mötte cirka 15 personer upp för att träffa hemliga gästen. Det var Egon Pettersson som berättade och visade gamla diabilbilder från tiden 1958-1963 från Nittorp med omnejd. Bilder som väckte många minnen till liv som sedan dryftades under tiden kaffe och kvällssmörgås inmundigas från medhavd kaffekorg.

*Birgitta Lindqvist
Dalstorp Nittorp*

Hög stämning på Loftet i Järpås

Bruno Arvidsson och Börje Magnusson, vilken duo. Det tyckte de ca 50-tal som kommit till Loftet på Fornbyn i Järpås på lördagseftermiddagen.

Börje kompade på gitarr Bruno genom hans både humoristiska och tidvis något burleska visor. De flesta hade han skrivit själv till "lånade" melodier och en del hade Börje tonsatt.

När ordföranden i Järpås Hembygdsförening Tore Torstensson tackade för underhållningen sade han något skämtsamt att det är som med Gunde Johansson, han håller på tills en stoppar honom. Visorna som sjöngs handlade om gamla original Bruno känt i sitt liv eller hört talas om. Lite ä la påhittat, sa han med glimten i ögat.

En av visorna som framfördes handlade om några Järpåsbor han känner. Dom var närvarande på festen och skrattade hjärtligt åt hans pricksäkerhet i texten.

Han inte bara skriver roligt, han målar roliga tavlor till sina texter också. Inför varje visa berättade han historien om tavlan och sen sjöng han.

Vilken trevlig eftermiddag, var det gemensamma uttalandet från gästerna som samlats på loftet till den årliga höstfesten.

God mat och trivsamt samvaro mitt i arbetet under hösten med trädgårdar och annat som hör till årstiden. Bättre kan det inte bli sa några besökare, samtidigt fick man ju prata lite om det som hänt under sommaren.



Bruno och Börje. Glada spelmän som liknar Gunde Johansson.

Föreningens medlemmar har haft sillsexa och varit ute och besett olika saker bland annat Holmestads mejeri på Raggagården, en mycket intressant visning. Öppet hus under juli månads söndagar med många besökare till de utställningar som gjorts. Man har fått en föreläsning i biskötsel och även studerat bin.

Broderier är alltid roligt att se på och förundras över vilken kvinnokraft det fanns. En tanke man får när man ser gamla broderier är hur det hanns med.

Det fanns ju inte tvättmaskiner eller nånting utan allt arbete sköttes manuellt. Nils Enströms tavlor och gamla grytlappar har man kunnat titta på. Dessa söndagar återkommer varje år.

*Maria Fahlström
Järpås*

Pigg 50-åring

Vänga hembygdsförening är i ständig rörelse och utveckling. Sedan snart fyra år tillbaka, äger föreningen Vänga kvarn.

Det är ett stort åtagande, men samtidigt en härlig utmaning, som kräver sitt folk och mycket tid. Fastigheten består av en stor kvarnbyggnad, som hyser två arrendatorer. Den ena, kaféresten har besök av upp emot 30.000 gäster varje sommar. De försöker ha öppet en stor del av året, sommaren varje dag, höst och vår på helger, samt bokningar. Fram emot jul är det högtryck på bokningslistan. Under vår och sommar är det musikunderhållning två till tre gånger varje vecka. Då kan det vara trångt bland utemöblerna vid den vackra Sävån,



Hemvändande och bofasta Vängabor. Mitt på bordet en fin present från Vänga bollklubb.

som ringlar strax bredvid kvarnen. Vid de tillfällena tas det inte något inträde, utan besökare lägger slantarna i sparefanter, som sedan oavkortat går till insamlingen Världens barn.

Kvarn i verksamhet

Det arrangeras också temadagar under året. Ofta tillsammans med andra föreningar i Vänga. Kvarnen har en mjölnare (arrendator nummer två) som mal ekologiskt odlad brödsäd och säljer i kvarnen och butiker. Allt som bakas i kafét, innehåller kvarnens mjöl "Vängamjöl". Bredvid kvarnen, intill Sävån, ligger en fabrik som på gammalt sätt, visar tillverkning av potatismjöl. Det är den enda i sitt slag i Sverige. Ett stenkast därifrån har vi en byggnad som hyser ett bygdemuseum, samt ett lanthandelsmuseum. Det sistnämnda har från och med detta året också varit en hantverkarförsäljningsbod. Där säljer lokala hantverkare sina och hembygdsföreningens alster. Det finns en ladugård, som hyser museiala lantbruksredskap, samt en mjölnarbostad.

En badplats i Säven, sköts och drivs av föreningen. Vi försöker också att plocka in bygdevandringar, föredragshållare, tomtevandring mm.

Framledes planerar vi att avyttra en torpbyggnad och bevara och flytta två ladugårdar, från 1600-talet, till kvarnen. Det skulle ytterligare bidra till en fin miljö, med många möjligheter.

Hemvändardag och jubileumsdag

Denna aktiva förening firar 2012, 50 år. Det uppmärksammades vid en hemvändardag den 11 augusti, vid Vänga kvarn. Det var ett strålande väder den här dagen. Det hurrades för jubilarerna och sedan bjöds det på kaffe och tårta. Det fanns en tipspromenad, för att stärka sina kunskaper om Vänga. Senare på dagen underhöll Vänga spelmän. Dagen samlade cirka 70 hemvändare och totalt cirka 200 personer.

Ruben Enochsson

30-årsfirande i Vårgårda



Spelmän. Nina Ytterdahl och Per Oldberg bidrog till feststämningen på jubileet.

Vårgårda Hembygdsförening har firat 30-årsjubileum i Tumbergstugan. Föreningen startade 1982 med Bror Norrman som entusiastisk ordförande.

Ett trettiotal medlemmar hade anmält sig till jubileet. Efter det att ordförande Allan Andersson hälsat alla välkomna underhöll Nina Ytterdahl och Per Oldberg med ett uppskattat musikprogram.

Därefter kåserade Marianne Andersson om gamla tider i Tumberg och Vårgårda. Marianne nämnde i sitt anförande vikten att ta till vara kulturarvet i hembygden, vilket hembygdsföreningarna bland annat har som sin uppgift.

Kvällen fortsatte sedan med servering och lotterier. Lena-Bergstena Hembygdsförening uppvaktade med vacker blomma och Ingemar Larsson kom från Södra Härene Hembygdsförening med Västgötaflaggan.

Västergötlands Hembygdsförbund representerades av Monica Nywall som utdelade diplom till Ylva Oldberg Backmam, Allan Andersson, Bengt Bengtsson och Stig Högberg för förtjänstfullt arbete i styrelsen.

Diplom skulle även ha utdelats till Gullmaj Jönsson, som tyvärr har avlidit. Hon lämnar ett stort tomrum efter sig i Vårgårda Hembygdsförening.

*Kerstin Bengtsson
Vårgårda*

Bygdevandring i Hällekis

Kinneulle Hembygdsförening bjöd på årets sista bygdevandring lördagen den 8 september, starten skedde vid Folkets Hus och det var omkring 100 personer som anslöt sig. Vandringsledare Christer Johansson berättade



Vandringsledare Christer Johansson har stannat vid gamla Konsumfilialen till höger, till vänster Betel Baptistförsamlingens lokal som idag är bostad.

tade om Alunbruket som startade 1774 och höll på i ca 100 år, alungruvan låg där nuvarande motionsspår finns vid Hönsäters slott. Efter alunbruket startades cementtillverkningen av Skånska Cement AB, verksamheten upphörde 1979. Under cementfabrikens år byggdes brukssamhället Hällekis upp. Skånska Cement AB var inte bara arbetsgivare, de byggde också upp den samhällsservice som behövs för att få arbetskraft och få människor att stanna på orten.

Vandringen fortsätter ner mot småbåtshamnen, det berättades om Hällekis första och enda bordell som fanns i Öbergs gamla båt. Utmed Sjövägen fortsatte vandringen förbi Björkudden, huset byggdes till överingenjör Gunnar Öberg, det vedertagna namnet för Gunnar var "Långe-Karl". Många hus i Hällekis har fått namn efter de personer som bott i husen, tex. Emils och Widells som passerades under vandringen, husen byggdes 1907 som förmansbostäder, byggnadskostnaden var då 2250 kronor. Bakom Emils låg tidigare det gamla Tegelbruket. Som bränsle i Tegelbruket användes alunskiffer och högen nere vid badplatsen är det rödfyr som blivit resterna efter bränningen.

Solstugan byggdes 1903 som sommarstuga åt Gunnar Öbergs svärmor. Huset Sjövik som byggdes 1933 och där bodde läkare Widell. Ulla Odh som var med på vandringen berättade att hon som 14-åring var barnflicka åt fyra barn och tjänade då 30 kr per månad.

Taborförsamlingen hade sin lokal utmed Sjövägen, idag är huset ombyggt och är bostadshus. Stellan Hallén från Hällekis berättade många barndomsminnen under vandringen och fick igång många goda skratt. Nöjesutbudet för ungdomarna var inte så stort i samhället förr i tiden och till Taborförsamlingens lokal letade sig tonårskillarna för att skoja med töserna. Ett och annat tjuvnyp gavs till töserna, det blev höga skrik i lokalen vilket roade killarna. Polisen Gunnar Engeby som gick under namnet "Spader" var också medlem i församlingen. Spaders son meddelade killarna i Hällekis när det inte var

läge att besöka lokalen då Spader var där. Vid utloppet av Sjørås ån stannade vandringsledaren till och det berättades om Forsholms Slott som tidigare legat där, redan under 1300-talet nämns slottet. När reningsverket byggdes på 1970-talet så fann man murrester. Lämningar av slottet fanns kvar ännu i början av 1800-talet. Åren 1761 och 1762 skall sten ha tagits därifrån vid uppförandet av korsbyggnaden till Forshems kyrka.

Radhusen byggdes av Skånska Cement AB, syftet vara att ge unga par en bostad till en låg kostnad med ett sparande till ett egnahem. Hyran var 38 kr per månad av dessa avsattes 12 kr/månad till sparade. Idag bor mest ungdomar i radhusen och husen går under namnet "Snörlängan".

Vandringen fortsatte förbi Sjørås kvarn, redan på 1300-talet fanns den första kvarnen på plats, vid översvämningen år 1510 spolades kvarnen ut i ån. En ny kvarn upprättades och denna var närmast avsedd som husbehovskvarn för Hönsäter, men beskattades dock som tullkvarn. Ibörjan av 1930-talet lades kvarnen ner och år 1983 rev kommunen de kvarvarande resterna.

Upp mot banvaktarstugan och förbi den tidigare Konsumfilialen fortsatte vandringen. Det såldes pilsner illegalt i butiken, rallare från järnvägsbygget gick bakvägen för att handla, handlare Lindblom uppmanade rallarna att gå in genom huvudentrén för att ingen skulle fatta misstankar. Dock fick polisman Spader kännedom om trafiken och gjorde ett besök hos handlaren. Handlaren och Spader var vänner så det blev troligtvis ingen efterräkning.

Om skomakare Hilmer Johansson "Kocko" berättades många historier och den ordning han hade i sitt skomakeri.

Trots att vandringen inte var mer än två kilometer tog det några timmar att ta sig runt då det fanns mycket att berätta om hus och människor. De anekdoter och historier som under vandringen berättades gav byggnaderna en själ och man fick en bild av ett samhälle i nu och dåtid.

*Text Lena Brodin
Foto Freddie Wendin
Kinnekulle*

Hemvändardag öppet hus Ljungsarp

Ljungsarps Hembygdsförening anordnade hemvändardag och öppet hus i samband med kulturarvsdagen. De flesta företag och föreningar hade öppet på förmiddagen och på eftermiddagen var det samling vid Hembygdsgården i Björstorp, med kaffe och matservering. Där visades bland annat Torsten Norlins filmer och bilder



Ella överraskade. Allan Tholin, Märta Johansson i rollen som "Ella" och Tore Johansson.

från 40-talisternas klassträff och ett bildspel från Gösta Jungmalms gamla diabilder, "Bland Askåkersbor i helg och söcken under ett solvarv" 107 bilder som speglar livet i byn under 1960-talet.

Dagens underhållare var Allan Tholin 79 år och Tore Johansson 94 år. De spelade och sjöng varvat med Karl-Göran Ekstener som var konferencier.

Han bad de olika årsgrupperna som var hemvändare komma upp på scenen och berätta om var de bor nu, vad de arbetat med och så vidare.

Eftermiddagens överraskningar var när Märta Johansson gestaltade "Ella" och Vera Haugeröd med sång

och joddlning, helt oplanerat. Båda var mycket uppskattade inslag.

Hemvändardagen avslutades i Ljungsarps kyrka med en kort andakt ledd av Jösta Björling och kyrkomusiker Kalle Gollnik.

Stor besvikelse blev det för många hemvändande Ljungsarpsbor och som gått i Ljungsarps skola, då det var planerat sedan maj månad att skolan skulle vara öppen och nu var den stängd. Vad kan vara mer naturligt än att hemvändare vill se sin gamla skola och uppleva minnen.

Av oförklarlig anledning fick Hembygdsföreningen besked från kommunledningen i Tranemo, sent på dagen innan, att skolan skulle vara stängd.

Pågående skolstrukturutredning angavs som orsak, men hur kan det vara ett objektivet argument för att hindra hemvändande Ljungsarpsbor ett besök i skolan, flera elever sedan skolan var ny i början av 1950-talet.

Ja tyvärr kan det bli så här, när uppenbar brist på förmågan att använda "sunt förnuft" föreligger så här flagrant. Minnet av att skolan var stängd på hemvändardagen 8 september 2012 kommer för alltid att finnas kvar.

Ljungsarps hembygdsförening vill rikta ett varmt tack till alla som medverkade och sponsrade hembygdsföreningen, så att vi kunde genomföra en lyckad hemvändardag.

*Ingemar Rudholm
Ljungsarp*

Kvarnar i Långareds socken

Kvarnarna är tidiga, viktiga hjälpmedel för att få fram det livsnödvändiga mjölet. Deras stora betydelse genom tiderna avspeglas inte minst i språket. Vi talar om att få vatten på sin kvarn, att någon är en pratkvarn, att den som kommer först till kvarn får först mala, man ska ha rent mjöl i påsen etc.

Kvarnar genom tiderna i Långareds socken av Ingrid Svensson är en nyutkommen rapport där ett drygt 40-tal kvarnplatser i Vänga/Vagnshed, Långared, Loo och Kvarnabo/Anten är dokumenterade. Rapporten finns på Långareds hembygdsförenings hemsida www.langared.se men även i pappersversion.

Många kvarnar

Ett intressant dokument på Riksarkivet i Göteborg visar att det i i Långareds socken i slutet av 1600-talet fanns ett 30-tal vattenkvarnar.

Väderkvarnar saknades då helt i Långared. Utgrävningen på Loholmen tyder på att det kan ha funnits en holkkvarn en tid första halvan 1800-talet, och det kan ha

funnits ett par till i socknen. Det är annars vattenkraften som gäller. Bäckarna och fallen är många. I de näraliggande socknarna Magra och Stora Mellby råder andra naturförhållanden så där är väderkvarnarna många.

Vagnsheds kvarn

Rapporten Kvarnar genom tiderna ... har sin grund i att Långareds Hembygdsförening startade mycket beroende på en gammal kvarn som förföll i Vagnshed. Utan restaureringen av kvarnen – och utan hembygdsentusiasten Elof Persson – hade det säkert inte blivit någon kvarnrapport, kanske heller inte någon hembygdsförening.

1986 inventerade en kvarncirkel kvarnplatserna i socknen. Erling Svensson, redaktör för Västgötabygden i början av 1980-talet, var cirkelledare. Arbetet följdes upp ett decennium senare av en fältinventering 1994/95. Då besöktes ett 30-tal kvarnplatser under guidning av personer som kände till platserna. Ett 30-tal personer deltog och elva sammankomster hölls.

Ett familjetråd med rötter

Iglabo-stött

Nu är det dags att frukten ta ner
har man mycket kan man bli trött
vackert är det när man grenar ser
Fullt behängda med Iglabo-stött

Ett enda gammalt träd fanns kvar
de andra hade i sin sav förblött
någon förutseende detta träd spar
det var av sorten Iglabo-stött

I trädgården ser man en vacker syn
och äpplet är varken surt eller sött
äter man höjs ett förvånat ögonbryn
det känns att det är Iglabo-stött

Man tar ner dom med en liten knyck
de största äpplen jag i livet mött
kan väga bortåt åtta hekto styck
men så heter de också Iglabo-stött

Gör något åt gamla trädgården din
kanske några av dina träd har dött
du får den ovanlig, grön och fin
plantera ett träd av Iglabo stött.

Ur Arne Anderssons bok När lössen dött ut.

Räddar gamla äpplesorter

För att rädda gamla lokala äpplesorter, har man i Herrljunga Trädgårdsodlarförening ympat så kallade familjetråd. Man börjar med att frösa ett antal träd. Efter några år, när plantan har tagit sig, ympar man in tre fyra olika äpplesorter på samma stam. Därför kallas det familjetråd. De fyra äpplesorterna som är inympade är Iglabo-stött från Älvsborgs län, Vese, som kommer från Bohuslän, Kavlös härstammar från Skaraborgs län samt Göteborgs Flicka, som naturligtvis har sin hemort i Göteborg.

Rätt plats

En museigård som berättar om den gamla bygden måste ju vara den rätta växtplatsen för gamla svenska äpplesorter, tyckte trädgårdsodlarna från Herrljunga.

Så nu finns ett sådant familjetråd sedan några år på Svältornas Fornminnesförenings museigård Kyrkebol i Ornunga. Trädet var en gåva från Herrljunga Trädgårdsodlarförening inför Svältornas Fornminnesförenings hundraårsjubileum 2005. Gården Iglabo, som gett namn åt Iglabo-stött ligger i Ljurs socken alldeles vid gränsen till Ornunga där museigården ligger. Namnet Iglabo-stött lär bero på att man måste stötta upp grenarna så de inte bröts av när det var riklig skörd.

Ur en av våra årsskrifter saxar jag följande:



Gamlaäpplesorterhörhemmapåenhembygdsgrd.

Omedelbart efter sin ankomst planterade de nye ägaren ett litet äppelträd mitt för mangårdsbyggnaden och han skötte detta träd med stor omsorg. Trädet växte och frodades och bar de mest härliga och stora äpplen, gulgröna och saftiga, med den mest utsökta smak. Iglabo blomstrade likt äppelträdet - gyllene skördar varje år, nya ståtliga lador, feta kreatur, glänsande och praktfulle hästar.

Sjökaptenen dog vid hög ålder och lämnade ett rikt arv till sina barn. Men trädet växte och dess vidsträckt krona täckte halva gräsplanen framför huvudbyggnaden. Det storslagna godset och dess underbara äppelträd blev vida känt. Men allting i denna värld är underkastat förgängelse. Den dag kom då trädets livskraft begynte minska. Svamp började växa på stammen och en sommar dog två större grenar. Det hände när sjökaptenens sonsonson hade varit herre på Iglabo i tio år.

Man satte stöttor under de största grenarna på trädet, sågade av de döda grenarna, behandlade skadorna på stammen med oljefärg, spred gödning runt trädets fot och skötte den ärevördiga veteranen på bästa möjliga sätt. Det gamla äppelträdet syntes bli bättre och blommade vackert nästa vår och bar den hösten äpplen lika fina som vanligt. Och i många år föreföll det helt friskt.

Leif Brunnegård

Storsäljare på hemmaplan

Det har blivit en god tradition att redaktionskommittén för Västgötabygden bjuder in till en kursdag för oss som producerar årsskrifter och andra skrifter i våra hembygdsföreningar. De första träffarna hade vi i Vara, så var Hjälmareds folkhögskola utanför Alingsås vår kursplats under några år och nu höll vi hus på Fristads folkhögskola, som ligger en bit utanför Borås. Vi har under årens lopp haft olika teman och med någon gästföreläsare. Vi har fått lyssna till medialärare, fotografer, proffs på layout och redigering och dagens upplaga av typografer.

Förmiddagspasset

Lektionssalen den här gången var den anrika officersmässan på Fristads Hed, där I15 fanns till 1914. Ann-Britt Boman hälsade oss välkomna och gav en kort historik om denna anrika plats.

Vår egen Hans Menzing, journalist sedan urminnes tider, inledde sitt pass med att tala om hur duktiga vi är. När vi släpper ut en årsskrift säljer vi ofta några hundra exemplar. När Nobelpristagarens bok kom till vår ort kanske det handlar om en handfull böcker som säljs.

Glöm inte människan

I de flesta artiklar vi skriver finns det ofta någon människa med i historien. Glöm inte att skriva om fru Hallqvists pelargonier eller de fina rabatterna. Det ger liv åt berättelsen.

För vem skriver vi?

Vi som skriver inom hembygdsrörelsen måste tänka på att vi skriver så vanligt folk förstår vad vi skriver.



Koll på andra. Det är roligt att få se hur andra jobbar med att dokumentera sin hembygd.



Alerta elever. Hans Menzings elever, lyssnade, noterade och ställde frågor

Skriv på svenska, Våra läsare är inte så bra på varken engelska eller latin. Glöm inte att kolla fakta hos folk i Din omgivning som har fackkunskaper.

Vad skriver vi om?

Ofta är det en redaktionsgrupp eller en styrelse som planerar olika projekt. Vi är över 40.000 medlemmar i Västergötlands Hembygdsförbund. Tänk vad mycket idéer det finns att ta vara på. Frågar Du folk i Din omgivning om de har några önskemål? Det är inte fel att fråga icke medlemmar, de ser ofta hembygden ur ett annat perspektiv.

Hus och Gårdar

Efter lunchen presenterade Tage Brolin från Främmestad och Leif Brunnegård från Asklanda hur man i respektive förening gjort en uppdatering av den populära Gods och Gårdar som kom ut på 1940-talet.

Hemsidan

Jan-Olof Berglund som har ansvaret för förbundets hemsida informerade om den nya hemsidan som nu är i gång. Han puffade lite extra för att vi skall använda den aktivitetskalender som finns där, men glöm inte att se till att informationen försvinner när aktiviteten är över.

Jan-Olof tipsade oss också om att utnyttja de aktivitetskalenderar som många kommuner har på sin hemsida. De är välbesökta och ger respons.

Bokbordet

Att kolla på hur andra föreningar jobbar ger ofta många goda idéer som man kan ha glädje av i framtiden.

Leif Brunnehård

Läsvärt i korthet

Hus och gårdar i Asklanda och Ornunga socknar 2012. Redaktör: Leif Brunnegård. Utgivare: Svältornas Fornminnesförening. 287 sidor med redovisning av hus och gårdar i 273 nytagna bilder plus faktarika texter. Dessutom finns bra kartor och en del bakgrundsinformation.

Hvarf, vår hembygd. Redaktion: Varvs Byalag. Utgivare: Studieförbundet Vuxenskolan, Tidaholm. Drygt 190 sidor med massor av bilder och fakta om bygden.

Berättelser från det gamla Häggesled. Karl Karlsson var en flitig hembygdsforskare och inventerade gammal torp- och backstugebebyggelse i Häggesled. Nu har hans inventering getts ut 35 år efter hans död 1977 och kan beställas genom Johnny Hagberg 0510 – 91016. 125 sidor med text och teckningar.

Hjärtesorger och vedervärdigheter. Hur Gud alltid har hjälpt mig. Självbiografi Agneta Horn. Bearbetning, inledning och efterskrift: Anne Brügge.

Förlag: Nya Doxa. 191 sidor med Agneta Horns egna utdrag ur Jobs bok och Psaltaren. Författarinnan har rötter i Tidaholm och Falköping och Agneta Horn var gift med översten för Västgöta ryttare, Lars Kruus af Gudhem.

Dags att prenumerera

Med årets sista nummer av Västgötabygden är det tradition att Du får en bilaga som påminner om att det snart är dags att prenumerera.

Men tyvärr verkar det som om många lägger bilagan i tidningshögen på kökssoffan och så försvinner den och när det är dags att betala decemberfakturorna glöms Västgötabygden av. Det innebär att Eva Mann får skicka ut en påminnelse till några hundra prenumeranter varje år. Det är ju egentligen en onödig kostnad för förbundet.

Vårt tips är att Du går och lägger bilagan på samma ställe som Du brukar lägga Dina fakturor och så kommer prenumerationen in i rätt tid. Tack för hjälpen.

Hälsningar från oss i redaktionskommittén.

En bra julklapp

Att få Västgötabygden som julklapp är det många som uppskattar. Skicka in 150 kronor till Bankgiro 378-5383, Plusgiro 8 57 59-9. Skriv att det är en julklapp och ange både mottagarens och avsändarens namn och adress.

När tiden stannade i Asklanda-Ornunga



Hembygdsskrifter handlar ofta om svunna tider, men på senare tid har det kommit många inventeringar av hus och gårdar i vår tid. Svältornas Fornminnesförening har renodlat det, i en vacker bok på 288 sidor presenteras hus och gårdar i Asklanda och Ornunga socknar 2012. I nytagna bilder och korta men faktarika texter målas dagens bebyggelse upp till stor glädje inte minst för kommande generationer som får en bild av hur det såg ut i början av 2000-talet.

En rad entusiaster i bygden har fotograferat och samlat uppgifter med Västgötabygdens Leif Brunnegård i spetsen. Ett par kartor visar vägen och förstås får man en del bakåtblickar också. Så får vi veta att Mjölka-Tor 1960 hämtade mjölk hos 97 leverantörer. I år är det bara tre gårdar som levererar mjölk till något mejeri. Samtidigt som folkmängden och mjölkdrickarna ökat i antal.

Hans Menzing

Närproducerad!

Västgötabygden är närproducerad. Nästan alla av våra skribenter bor i Västergötland och tidningen trycks på Svanmärkt papper hos Rydins Tryckeri AB i Nossebro.

Kläppa-Johanna

Ibland reagerar vi våldsamt när vi läser om hur någon kommunal socialförvaltning agerar eller när Immigrationsverket utvisar folk som vi tycker verkar helt omänskligt. Men gubbarna i socknens fattigvårdsnämnd var inte så snälla alla gånger heller. När jag för några år sedan vandrade på Asklanda kyrkogård med Sven Albinsson berättade han om Kläppa-Johanna.

Sven minns inga gravarstenar i det området men han har hört berättas, att här inne bland cypresserna är Kläppa-Johanna från Björnebro begravd. Hon bodde på Fattigplan (Fattigstugan). Johanna och hennes barn kom hitflyttande från Bråttensby. Johanna hade tre barn Johan August -67 Linus -72 Kläppatösa -79, hon hette nog Karolina trodde Sven.

När Johanna dog revs stugan och hennes lösöre såldes utan att barnen fick veta om det. Socknens fattigvård tog hand om pengarna för hon hade legat kommunen till last. Kommungubbarna var hårda på den tiden.

Det här är inget unikt. Jag har hört berättas om liknande händelser i andra socknar. Så inte var det bättre förr.

Leif Brunnegård

Sista havrenekerna kördes in på Luciadagen

I höst tycker vi att det varit alldeles för mycket regn. Knappt en enda dag har det hållit upp. Vädret blir bara sämre och sämre, tror vi. För några år sedan läste jag i en liten dagbok som Anna i Nordgården skrivit. Anna bodde i Ornunga socken. Jag vill minnas att dagboken var från 1928. I oktober berättade hon om hur regnigt det varit och vilka bekymmer man haft med skörden. Någon av dagarna berättar hon att man fick lägga ut bräder i potatisfårorna för att kunna gå ut och plocka upp potatisen. På den tiden hade man inte gummistövlar, de började tillverkas i Sverige i början av 1930-talet.

På Luciadagen den 13 december skriver Anna i sin dagbok att idag har vi kört in de sista havrenekerna från åkern. Så nog har det varit bekymmer med vädret förr också.

Leif Brunnegård

Tack för i år!

Nu ser vi fram mot nästa år och hoppas på många trevliga artiklar och notiser från olika håll i Västergötland.



Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033 - 26 19 21

e-post: birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg 2, Skultorp, 541 55 Skövde, tel 0500 - 43 30 13,

e-post: hyenstrand@hotmail.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 54015 Väring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund.Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen. tel 0303 - 74 98 78. e-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro, tel 0512/531 50, e-post:

frammestad@tagebrolin.se .

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,

tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel 0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Per-Göran Persson, Östergården 1, 54066 Sjötorp, tel 0501-50138, 070-7838079.

e-post pellep@telia.com

Förbundsordförande: Eva Bergström Hyenstrand.

Förbundssekreterare: Mona Lorentzson,

Wallströmsliden 6, 463 71 Lödöse. Tel 0520 - 66 02 74

e-post: mona.lorentzson@gmail.com

Förbundskassör: Hugo Isaksson, Box 2067,

523 02 Timmele. Tel 0321 - 300 01.

e-post hugo.isaksson25@hotmail.com .

Kanslist:

Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550 fax 0512-339 42, bost. 0511-37 03 30,

Bankgiro 378-5383, Plusgiro 8 57 59-9,

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Julfesten



Julfest i Ullene skola någon gång på 1930-talet . Tomten hette Lars Hector och lucior var systrarna Sigrid och Lisa Andersson. Foto Håkan Brunnegård



Som barn från början av fyrtioalet har jag en del minnen som etsat sig fast. Till dem hör naturligtvis julfesten i skolan och i söndags-skolan före jul och så var det julgransplundringarna efter jul.

Skolans julfest var en sen eftermiddag någon dag före jullovet. Då ställdes skolbänkarna åt sidan och mitt på golvet i skolsalen stod julgranen. Några av de äldsta töserna var lucia och tärnor och så fanns det en tomte. Tomten skulle dela ut julklappar till alla barnen. Vi skolbarn skulle se till att det kom julklappar i tomtens säck. Vi skulle ha med en julklapp som kanske fick kosta högst 75 öre. Hade man inte råd fanns det alltid några julklappar i reserv.

Så dansade vi kring granen och så blev vi bjudna på saft, lussekatt och pepparkaka. I Ullene skola var det två klassavdelningar. Klass 1-2 kallades småskolan och klaserna 3-6 kallades storskolan. Jag tror att vi hade gemensam julfest. Så minns jag julfesten hemma i Ullene.

Våra barn har gått i Asklanda skola. Här fanns det betydligt fler barn i skolan, det fanns tre klassrum, 1-2, 3-4 och 5-6. När jag frågar om de hade julfest när de gick i skolan berättar de att man hade en julfest i den egna klassen. Men innan det var dags för julfest hade man också luciafest. Den kunde vara gemensam för alla sex klasserna och då var det någon av tjejklasserna i sexan som var lucia och både tjejer och killar var tärnor. Vid julfesten möblerade man om i klassrummet och ibland hade man julgran. Och så hade man julklapp med sig som tomten sedan delade ut.

Lite annorlunda var det att gå på söndagsskolans julfest. I Asklanda-Ornunga missionskyrka har man en gammal tradition. Där får alla barn en godispåse och det har barnen fått sedan 1877, utan tvekan en god tradition.

Nu går våra barnbarn i skolan. Förra året var vi med på julfesten som skolan i Asklanda inbjöd till. Alla barn, från Dagis till årskurs 6 hade gemensam julfest i den nya sporthallen. Med på julfesten var också föräldrar, far- och morföräldrar och kanske en och annan faster och moster. Från scenen agerade tomtrar och lucior i olika åldrar med sång och musik.

Så var det naturligtvis fika för alla åldrar. Men någon dans kring granen blev det inte, men det blev faktiskt julklappar. Men barnen hade inte behövt satsa sin veckopeng. Majblommekommittén hade fått pengar över och nu fick varje klassavdelning en check som skulle användas till skolresan. Och alla 85 eleverna fick ett eget exemplar av Svältornas Fornminnesförenings fina jubileumsbok.

Leif Brunnegård